

תנועת הוועדים: על פוליטיקה סוציאל-דמוקרטית במשטר ניאו-ליברלי

:: דני גוטווין

הדו"ח ממליץ למרצ "לאמץ הגדרה עצמית של מפלגת נישה" או "מפלגת בוטיק" קטנה, שתפנה ל"מעמד הבינוני העירוני הליברלי החילוני" ולחסידי "סגנונות החיים האלטרנטיביים".

בעוד השיסוע-המגזרי הוא אמצעי לפירוק מדינת הרווחה, ניהול מאזן האימה של השיסוי-המגזרי מהווה את התשתית לשלטון הימין, המבוסס על קואליציה של מגזרים-יריבים.

השיבטית של המפלגות המגזריות לבין הגחמה הצרכנית של מפלגות מצב-הרוח, בין שני דפוסי המפלגות מחבר מכנה משותף ניאו-ליברלי: שניהם עויינים, כל אחד בדרכו, את מנגנוני ההסדרה הכלכלית והשירותים החברתיים של מדינת-הרווחה, ופועלים להפרטתם, בעיקר באמצעות העברתם לשליטת עמותות המגזר השלישי, שאינן אלא מסווה לשוק ולהון. כך, העמיק סגן-שר החינוך מטעם ש"ס, משולם נהרי, את הפרטת החינוך באמצעות חוקים המשרתים הן את חינוך המגזרי, ואת השכבות המבוססות הרוצות בהכשרת החינוך הפרטי; וכך פעל רענן דינור, מנכ"ל משרד ראש הממשלה בתקופת אהוד אולמרט, לשילוב רישמי של העמותות בפעולת הממשלה.

ההגיון המיגזרי-צרכני הניאו-ליברלי השתלט השתלטות עויינת גם על השמאל. עדות לכך ניתן למצוא בדו"ח שחיברה ועדת הבדיקה שהקימה מרצ לכירור הגורמים למפלתה בבחירות 2009. הועדה הצביעה על שתי סיבות - משלימות לכאורה, סותרות למעשה - לכישלון: מצד אחד, הקטנת מאגר הבוחרים של מרצ בשל פיצול החברה הישראלית ל'שבטים', כמו החרדים, הדתיים, המזרחים והעולים, המנוכרים לשמאל והנוטים להצבעה מיגזרית; ומצד ומצד, שני 'נהירה', 'גלישה' ו'עריקה' של "מצביעי מרצ ותיקים ופוטנציאליים לקדימה", כ'מפלגת שלטון' לא-מגזרית בעלת 'אג'נדה יונית'. מתוך התעלמות מן המגמה השניה ועקיפת הסתירה, ממליצים מחברי הדו"ח למרצ "לאמץ הגדרה עצמית של 'מפלגת נישה' או 'מפלגת בוטיק' קטנה", שתפנה ל"מעמד הבינוני העירוני הליברלי החילוני" ולחסידי "סגנונות החיים האלטרנטיביים". בלשון אחרת, הדו"ח מציע למרצ לוותר על יומרתה להיות מפלגה סוציאל-דמוקרטית הפונה לכלל החברה הישראלית ולהפוך במוצהר למה שהיא בפועל, כפי שלימד תעלול 'הרשימה החדשה': מפלגה מגזרית של המעמד הבינוני המסודר, המתמקדת בשאלות

היחס לניאו-ליברליזם הוא הקו המפריד בין השמאל לסוציאל-דמוקרטיה בישראל. הבטים שונים של אבחנה זו בררתי במאמרים "לפלג את השמאל, לאחד את הסוציאל-דמוקרטים" (חברה 36, מאי 2008) וב"המעשיות" כמנוס מן הסוציאל-דמוקרטיה" (חברה 37, ספטמבר 2008). במאמר הנוכחי תבחן הטענה, כי הבדל נוסף בין השמאל לסוציאל-דמוקרטיה היא דרך בניין הכוח, וכי בעוד שהעמותות הן ההגיון האירגוני של השמאל הניאו-ליברלי, הוועדים עומדים ביסוד בניין הכוח הסוציאל-דמוקרטי.

.א.

בתוך שלל ההסברים שמעלה השמאל הישראלי להתדלדלות הנמשכת בכוחו הפוליטי, בולטת ההתעלמות מאחת מהסיבות המבניות העיקריות לכך: הצלחתו של הימין - כחלק מההפרטה הכוללת של החברה - לעצב גם את המערכת המפלגתית ואת דפוסי ההצבעה בישראל באופן שיבטיח את שלטונו. התעלמות זו מלמדת על כך שהשמאל הפנים את ההגיון הניאו-ליברלי, וכי כמו במקרה של הכלכלה והחברה הוא קיבל גם את מבנה המשטר שכונן הימין על חורבות מדינת-הרווחה כ'חוק-טבע' נטול חלופות. ואולם, כשלונותיו החוזרים של השמאל במבחן הקלפי מלמדים כי ככל שמפלגותיו - העבודה, מרצ וחד"ש - משתלבות במשטר ההפרטה ומוותרות על המאבק בו ובהנחותיו, כן הולך ומתבטל הצורך בהן, והן נידונות לשוליות ולהתנוונות.

מהפכת ההפרטה התאימה להנחותיה גם את המערכת המפלגתית: את התפקיד של ציר המערכת הפוליטית, שמילאו מפלגות-הרעיון בעידן מדינת-הרווחה, היא העבירה למפלגות השבטיות-מגזריות, כמו ש"ס ולמפלגות 'מצב-הרוח', כמו קדימה. למרות הניגוד בין הנוקשות

העבודה, שלא פחות מאשר הגדלת הניצול הישיר, מטרתו היא פירוק העבודה המאורגנת כגורם תודעתי ואירגוני מרכזי בבניין הכוח הסוציאלי-דמוקרטי. לעבודה המאורגנת היה תפקיד מכונן בפוליטיזציה של ציבור הפועלים, שהתקדמה במהלך המאה ה-19 וה-20 תוך זיקת גומלין להרחבת זכות הבחירה. ככל שתהליך הייצור הפך להיות מורכב יותר כן גדלה התלות ההדדית שבין המעביד לעובד, התעצם האיום הגלום בנשק השביתה, שהבשיל להכרה בכוחה של התאגדות-העובדים. יכולתם של הפועלים לשנות את שוק העבודה ולהגדיר מחדש את חוקיו, סייעה לערעור ההשקפה הרווחת בדבר היותו של הקפיטיזם 'חוק-טבע'. השביתות וההסכמים שנחתמו בעקבותיהם לימדו את העובדים כי ההתאגדות המקצועית עושה אותם לכוח כלכלי במסגרת השיטה הקפיטליסטית ולכוח פוליטי במאבק לשינויה.

הפוליטיזציה של העבודה המאורגנת עמדה ביסוד בניין כוחן של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות, שהרחיבו את הניסיון שנרכש במאבקים המפעליים והענפיים לרמת המדינה, והובילו לכינון מדינת-הרווחה. הפקעת הניהול של ענפי משק אסטרטגיים ושירותים חברתיים מידי ההון הפרטי וההסדרה המדינית והציבורית שלהם במסגרת מדינת הרווחה, לימדו כי יש חלופה יעילה וצודקת יתר מן 'השוק-החופשי', שנחשף כלא יותר מאשר עיקר אמונה שנועד להבטיח את שלטון ההון. השינויים שחולל הכוח המאורגן של הפועלים - אם בצורת איגודים-מקצועיים ואם בצורת מפלגות סוציאל-דמוקרטיות - הביאו אפוא להכרה ביכולתם הפוליטית לחולל שינויים בחוקי המשחק של הקפיטליזם.

בישראל כמו בעולם, חתר הניאו-ליברליזם להפריט את שוק העבודה, כדי לפגוע באיגודים המקצועיים בחזקתם כמרכיב מרכזי במנגנון התמסורת הפוליטי-תודעתי שהבטיח את ההגמוניה הסוציאל-דמוקרטית. הפרטת שוק העבודה נועדה לא רק להגדיל את ניצול העובדים, אלא גם לפגוע ביכולת ההתארגנות שלהם. לשם כך בוטל משטר החוזים הקיבוציים של עידן מדינת הרווחה ואת מקומו ירשו דפוסי רבים שונים של העסקה שהונהגו באותו מקום עבודה ופיצלו את העובדים בין דור א' לדור ב', בעלי החוזים האישיים, עובדי חברות כוח-אדם, עובדי-הקבלן, ופרי-לנסרים. יותר ויותר עובדים נאלצו להתפרנס מחלקי משרות במקומות עבודה שונים, תחת ענן מתמיד של חוסר ביטחון תעסוקתי, שהגדיל את התחרות

של זכויות-אזרח ואיכות-חיים, והופכת את השלום והצדק החברתי להיבטים שלהן.

הדו"ח משקף את תהליך התמגזרותו של השמאל, מגמה הבאה לידי ביטוי בדרכים אחרות גם במדיניותן של העבודה וחד"ש. המיגזור הוא אחת מן האסטרטגיות המרכזיות עליהן בונה הימין את ההגמוניה שלו. בעוד השיסוע-המגזרי הוא אמצעי לפירוק מדינת הרווחה, ניהול מאזן האימה של השיסוע-המיגזרי מהווה את התשתית לשלטון הימין, המבוסס על קואליציה של מגזרים-יריבים. השמאל מתרץ אמנם את התמגזרותו בנימוק התועלתני של הגדלת מספר מצביעיו, כפי שמלמד הדו"ח, אלא שבדרך זו הוא מאשר את חוקי המשחק המופרטים ומשכפל אותם, ותוך ייתור-עצמי לדעת מסייע להנצחת שלטון הימין.

אלא, שנראה, כי למרות להיטותו הנואשת, אימוץ הגיון הפרטה והמיגזור לא יביא ישועה לשמאל. בשבוע בו פירסמה מרצ את דו"ח ועדת הבדיקה נמסר כי על פי הערכות שונות הקהלים אליהם ממליץ הדו"ח לפנות יעדיפו מפלגה בראשותו של יאיר לפיד - שכהכלאה פוליטית בין בידור וצרכנות תהיה שילוב של מפלגה מגזרית ומפלגת מצב-רוח - העתידה לזכות במספר מנדטים גדול יותר מזה שזכו בו העבודה ומרצ יחדיו בבחירות 2009.

ביטולו-העצמי של השמאל אל תוך הנחותיו של הימין היא אחת ממטרותיו האידיאולוגיות והפוליטיות של הניאו-ליברליזם. מרגרט תאצ'ר הסבירה כי מדיניות הפרטה, פירוק מדינת-הרווחה והמאבק באיגודים-המקצועיים כוונה, בין השאר, ליצור תנאים שלא יאפשרו את שובו של הלייבור לשלטון. לטענת מבקריו, גם כאשר חזר הלייבור לשלטון, הוא היה לא יותר מאשר תצ'אריזם עם פנים אנושיות, משמע הוא לא רק קיבל את הנחותיו של הימין, אלא גם מישמע וכוונן את עצמו מתוכן. בעוד שמתנהל ויכוח באשר למידת הצלחת התצ'אריזם לעקר את הלייבור הבריטי, הרי שחזונה של תצ'אר הוגשם, ללא ספק, במלואו בשמאל הישראלי. ככל שהשמאל התבטל אל תוך הפוליטיקה המיגזרית והמופרטת הוא לא רק איבד מכוחו, הוא איבד את יכולתו לבנות כוח.

ב.

ביטולן של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות כבסיס-הכוח הפוליטי של מדינת הרווחה הוא, אכן, יעד מרכזי של הניאו-ליברליזם. אסטרטגיה זו מוצאת ביטוי בהפרטת שוק

על פי הערכות שונות הקהלים אליהם ממליץ הדו"ח של מרצ לפנות יעדיפו מפלגה בראשותו של יאיר לפיד - שכהכלאה פוליטית בין בידור וצרכנות תהיה שילוב של מפלגה מגזרית ומפלגת מצב-רוח.

ככל שתהליך הייצור הפך להיות מורכב יותר כן גדלה התלות ההדדית שבין המעביד לעובד, התעצם האיום הגלום בנשק השביתה, שהבשיל להכרה בכוחה של התאגדות-העובדים.

בצייתנות מתוך ציפיה לחזרה אפשרית על פי הצבעת הקהל. הגיון הריאליטי הוא אפוא, שככל שהזולת הופך לנזק, כך מאבד הפרט את השליטה על חייו והופך לתלוי ב'יד-הנעלמה' או ב'אח-הגדול', שאינם אלא המשגות של השוק המווסת בידי ההון.

הצלחתו של הניאו-ליברליזם לכוונן מתוך המציאות המופרטת תודעה העויינת להסדרה הציבורית, מצאה ביטוי בירידת הכוח המפלגתי הסוציאלי-דמוקרטי, שהתנוון בהמשך לכדי השמאל הניאו-ליברלי ההולך ומתפוגג.

ג.

כינונו של כוח מפלגתי סוציאלי-דמוקרטי מחייב אפוא לפרוץ את המילכוד הניאו-ליברלי של השמאל, הניזון מהתודעה המופרטת שפירוק מדינת הרווחה יצר. שלוש סיבות משלימות הופכות מהלך סוציאלי-דמוקרטי כזה לאפשרי: האחת, מצוקתם הגוברת של קורבנות משטר ההפרטה בקרב מעמדות הביניים והמעמדות הנמוכים; השניה, כשלון מערכת העמותות, שפיתח משטר ההפרטה לשמש כתחליף ראוי למדינת הרווחה; והשלישית, העניין הגובר בארגז-הכלים הסוציאלי-דמוקרטי והקינסיאני בעקבות המשבר הכלכלי של 2008.

במוקד מהלך בניין הכוח המפלגתי הסוציאלי-דמוקרטי יש להעמיד את כינון הכרתו של הפרט ביכולתו לקחת חלק בעיצוב המודע של החברה, לא דרך השוק, אלא כנגדו. לשם כך, כנגד הפיצול והשיסוי המגזרי, המשמש אמצעי לפירוק מדינת הרווחה, וכתנאי לשיקומה, יש

בנייהם. עובדי חברות כח-האדם, עובדי-הקבלן והפרי-לנסרים החלו לראות בעובדים הקבועים את מי שמגבילים את מרחב התעסוקה שלהם והפכו עויינים לעבודה המאורגנת. כך הפכה הפרטת שוק העבודה את את היחסים בין העובדים לבין עצמם ליחסים של יריבות מתמדת, שהאפילה על הניגוד הבסיסי בין הון לעבודה. השפעה דומה היתה להפרטת השירותים החברתיים, כחלק מפירוק מדינת הרווחה, והפיכתם מזכויות אזרחיות לסחורות. ההיצע היורד של שירותים ציבוריים, והפניית הביקוש לשוק הפרטי, העצים את הוויית השוק ונירמל אותה. מלחמת הכל-בכל, כמיוש של החזון הניאו-ליברלי, הפכה את התחרות להוויית חיים ראשונית של הישראלים. מתוך כך, קיבלו הישראלים את 'חוקי השוק' כחוקי-טבע, ואת הסוציאלי-דמוקרטיה כהפרתם.

ריבוי תכניות ה'ריאליטי', המשמשות להפצת מוסר ההפרטה, עשוי ללמד גם על הפנמתו. העיקרון החוזר בתכניות אלו הוא הפקעת מסגרות המסמלות שיתוף וסולידריות, 'הבית', 'השבט' וכד', כדי להפוך את הקיום למשחק סכום-אפס ולהעמיד את כל היחסים האנושיים על יריבות ותככים, המתוזמרים על ידי 'ההפקה'. הריגוש המרכזי של תכניות הריאליטי היא 'ההדחה', המאפשרת למי שהם קורבנות התעמרות ממשית בחיי היום-יום - בשוק העבודה למשל - להתעמר באופן וירטואלי במשתתפי התכניות ולהדיחם. אלא שבדרך זו מבווייתים הצופים להפנים את חוקי המשחק של משטר ההפרטה ומתמכרים להם תוך אובדן היכולת להתנגד להם: פיטורין, למשל, יתפסו כסוג של הדחה, שיש לקבל אותה

הפקעת הניהול של ענפי משק אסטרטגיים ושירותים חברתיים מידי ההון הפרטי וההסדרה המדינתית והציבורית שלהם במסגרת מדינת הרווחה, לימדו כי יש חלופה יעילה וצודקת יתר מן 'השוק-החופשי', שנחשף כלא יותר מאשר עיקר אמונה שנועד להבטיח את שלטון ההון.

הריגוש המרכזי של תכניות הריאליטי היא 'ההדחה', המאפשרת למי שהם קורבנות התעמרות ממשית בחיי היום-יום - בשוק העבודה למשל - להתעמר באופן וירטואלי במשתתפי התכניות ולהדיחם

ועדי הורים, ועדי שכונות, ועדי משתמשים בתחבורה ציבורית, ועדים ליחסי קהילה ומשטרה, ועדים לדירור בר-השגה וכד'. על התארגנויות לשרטט את הפיתרון שתציע מדינת הרווחה החדשה לכשלי הניאוו-ליברליזם, כשם שעליהן להיות בסיס לארגון מעמד הביניים הנשחק והמעמד הנמוך לכוח פוליטי סוציאלי-דמוקרטי. תנועת הוועדים תהיה שלילתה של רשת העמותות: העמותות מתווכות בין המדינה להון כדרך להשלטת ההון. הוועדים יפעלו לשחרור המדינה משלטון ההון. אחת הסכנות המרכזיות שיעמדו בפני תנועת הוועדים תהיה הנפילה למלכודת הגיון הפעולה הפילנטרופי-צרכני של העמותות, הפעילות ברכים מתחומים אלו כאמצעי להבנייה ניאו-ליברלית של החברה. לפיכך, כדרך לכינון סוציאלי-דמוקרטי יהיה על תנועת הוועדים להציע פיתרונות המבוססים על ההגיון המדינתי-סולידרי, העומד ביסוד רעיון מדינת הרווחה.

העמותות בין תנועת הוועדים לרשת העמותות יתרחש קודם כל דווקא במגרשו של השמאל בשל המקום המרכזי שתופסות בו העמותות. כשם שבמאבק על עיצוב מחדש של שדה העבודה המאורגנת - כדי שניתן יהיה להתמודד עם השינויים שחולל בו הניאוו-ליברליזם - מוצא עצמו ארגון 'כוח לעובדים' בעימות עם ההסתדרות, הזוכה לגיבוי וסיוע מן המעסיקים, כך גם מהלכי הארגון בתחומים אחרים יביאו את תנועת הוועדים - כבסיס לכוח מפלגתי סוציאלי-דמוקרטי - למאבק קודם כל עם שמאל העמותות הניאוו-ליברלי על מפלגותיו, שצמח כחלק מן ההגמוניה של הימין. תנועת הוועדים היא אפוא בעת ובעונה אחת גם גרעין למפלגה סוציאלי-דמוקרטית וגם 'מדינת-רווחה שבדרך', וזיקת הגומלין ביניהם היא תנאי למימוש כל אחד מהם.

ליצור תנועה של ההתארגנויות בעלות אופק סוציאלי-דמוקרטי. עדות לסיכוי של מהלך כזה ניתן לראות בשדה האיגוד-המקצועי: הניצול הגובר כתולדה של הפרטת שוק-העבודה חוללה תנועת נגד של התארגנויות עובדים בקרב מי שהבינו כי השיטה הקיימת הופכת כל עובד כפרט ל'מפסיד המתמיד'. מגמת ההתאגדות החדשה - המוצאת ביטוי מובהק בארגון 'כוח לעובדים', אך לא רק בו - חייבת להציע גם צורות פעולה חדשות, שיתמודדו עם השינויים שחולל הניאוו-ליברליזם בשוק העבודה. כך, למשל, ריבוי דפוסי העסקה באותו מקום עבודה, מחייב לראות בקבוצות העובדים השונות על תנאיהן הנפרדים, ולא במקום העבודה לכשעצמו, את הבסיס לארגון העובדים. יש לראות בניסיון שרכשו התארגנויות העובדים החדשות בסיס לתנועה שתיזום את ארגון הציבור בוועדים שיפעלו להסדרת מגוון תחומי חיים שהופקרו לחסדי השוק עם פירוק מדינת הרווחה:

צריך להקים תנועה שתיזום את ארגון הציבור בוועדים שיפעלו להסדרת מגוון תחומי חיים שהופקרו לחסדי השוק עם פירוק מדינת הרווחה: ועדי הורים, ועדי שכונות, ועדי משתמשים בתחבורה ציבורית, ועדים ליחסי קהילה ומשטרה, ועדים לדירור בר-השגה וכד'.

קצה הקרחון

יוון הפכה לקורבן של מתקפה אגרסיבית של מהמרים שעלולה להביא אותה לקריסה מוחלטת: אותם בנקים שמצד אחד מנסים לייצב את כלכלת יוון, מהמרים על קריסתה. בין הבנקים המוזכרים כמהמרים על חובות יוון: גולדמן זאקס, ג'יי-פי מורגן צ'ייס, קרדיט סוויס ועוד. [...] החוזים אותם רוכשים הבנקים הם חוזי ביטוח שמטרתם להגן על בעל החוב של חברה או מדינה מפני פשיטת רגל. במקרה היווני חוזים אלו מבטחים כנגד חדלות פירעון של יוון. ככל שהמשקיעים מריחים כי מצבה של יוון הופך למורכב יותר, כך שווי החוזים האלו נוסק. מי שסובלת מהמשחק בחוזים היא יוון: ככל שמחיר החוזים עולה, כך משקיעים יבקשו ריביות יותר גבוהות על איגרות החוב. כך, אם יוון תרצה לגייס כסף באג"ח ממשלתיות, הדבר יהיה קשה וידרוש מצידה לתת ריביות גבוהות במיוחד. "זה כמו לקנות ביטוח נגד שריפות לבית של השכן", הסביר בכיר בבנק יוניקרדיט, פיליפ גיסדקיס. "ברור שנוצר תמריץ לשרוף את אותו בית." (Ynet 28.2.10).